Birutė Masionienė

Salomėja Nėris — rusų klasikinės prozos vertėja

Poetės amžininkai prisimena, jog ji atkakliai tvirtindavusi: „vertimas, net ir pats geriausias, niekados neprilygsta originalui" — arba — genijų kūrinius reikia „skaityti jų pačių kalba!" [1]. Taip ir darydavo S. Nėris — poeziją ir prozą skaitė lenkiškai, rusiškai, vokiškai. Šitoks nusiteikimas, matyt, neskatino imtis vertimų, tačiau 1931—1934 metais, kai poetė, išėjusi iš Lazdijų gimnazijos, apsigyveno Kaune, reikėjo kaip nors verstis. Tada, po posūkio į kairę, ji nutraukė ryšius su buržuazine spauda ir mažiau eilių terašė. 1931 m. vasarą P. Cvirka teigęs A. Liepsnoniui, kad S. Nėris „klerikalinėje spaudoje savo eilėraščių nespausdins, dirbs „Spaudos fonde", užsiims vertimais" [2]. Tą pačią vasarą poetė sakėsi verčianti „vieną knygą „Naujam žodžiui" [3]. Kas tai buvo per knyga, kol kas nepavyko išaiškinti.

Kaune šiokio tokio uždarbio jai parūpindavo V. Krėvė ir poetas M. Vaitkus. Matyt, 1932 m. gale jai pasitaikė perskaityti žymaus XX a. pradžios rusų kritinio realizmo atstovo A. Kuprino (1870—1938) apysaką „Sulamita", buvusią asmeninėje M. Vaitkaus bibliotekoje. P. Orintaitė, prisimindama tuos metus, teigia, kad poetė pamėgusi „Sulamitą". Taigi ne vien materialinis interesas skatino versti. Graži karaliaus Saliamono ir mergelės iš vynuogyno meilės istorija, parašyta biblinės „Giesmių giesmės" motyvais, sužavėjo S. Nėrį. Poetė net pageidavo, jog artimesni draugai ją vadintų Sulamita. Taip yra kreipęsis laiške V. Mykolaitis-Putinas (1936.II.19) [4]. Salomėja Nėris tarpais šiuo vardu pasirašydavo laiškus P. Orintaitei, abiem Kazanavičiams, V. Krėvei, V. Didžiulytei-Albrechtienei (III, 446—474).

---

[1] Literatūra ir kalba. V., 1959, t. 4, p. 145, 117.
[2] Ten pat, p. 241.
[3] *Nėris S.* Raštai. V., 1957, t. 3, p. 462. Toliau cituojant nurodomas tomas ir puslapis.
[4] *Mykolaitis-Putinas V.* Raštai. V., 1969, t. 10, p. 692.

A. Kuprino „Sulamitos" vertimas į lietuvių kalbą buvo išleistas 1934 metų vasarą. Antroji S. Nėries vertimų knyga — V. Korolenkos „Baisioji naktis. Makaro sapnas" — išėjo „Spaudos fondo" lėšomis 1936 m., kai S. Nėris jau mokytojavo Panevėžyje. Verčiant naudotasi tų pačių V. Korolenkos apsakymų rinkinėliu, išleistu 1914 m. Sankt Peterburge. Lietuviškame vertime po „Baisiosios nakties" yra 1934.III.26, o po „Makaro sapno" 1936.III.6 data, bet pastarasis apsakymas buvo išverstas Kaune (tai nurodo MLTE), o 1936 m. tik galutinai paruoštas spaudai.

V. Korolenkos (1853—1921) kūryba jau buvo šiek tiek paplitusi Lietuvoje. Pirmasis „Makaro sapno" vertimas pasirodė net 1912 metais. 1937 m. lietuviškai išėjo dar kelios rašytojo knygos. Kauno universitete rusų kalbos ir literatūros grupės studentams lektorius M. Banevičius kurį laiką skaitė speckursą apie Korolenką.[5] Tačiau ar pati S. Nėris domėjosi V. Korolenkos raštais, sunku pasakyti. Versti minėtus apsakymus veikiausiai pasiūlė V. Krėvė. Laiškuose iš Panevėžio, adresuotuose V. Krėvei (1934.X.9 ir 1935.II.14), poetė tarėsi, kur geriau spausdinti vertimą — Panevėžyje ar Kaune,— teiravosi apie korektūras ir honorarą (III, 465, 467).

Atrodo, jog S. Nėris dar vertė I. Bunino (1870—1953) apsakymą „Ponas iš San Francisko". 1933 m. rašytojui buvo paskirta Nobelio premija. Ši žinia atėjo ir į buržuazinės Lietuvos literatūrinius sluoksnius. 1934 m. pradžioje „Lietuvos žinios" rašė: „Poetė Salomėja Nėris verčia į lietuvių kalbą šių metų Nobelio laureato Bunino „Žmogus iš San Francisko" premijuotą veikalą, kurį neužilgo išleis Spaudos fondas „Pigiuoju knygynėliu"[6]. Bet žadėtasis vertimas nepasirodė. Gal dėl to, kad 1933 m. žurnalas „Naujoji Romuva" jau buvo paskelbęs šį apsakymą, išverstą P. Povilaičio.

„Kiekvieną jai duotą išversti kūrinį, net ir visai svetimą jos sielai, ji vertė labai sąžiningai"[7],— rašo O. Šimaitė. „Daug dirbu, vis su tais vertimais",— prisipažino S. Nėris laiške P. Orintaitei (III, 463). Daugelis tuometinių vertimų iš rusų kalbos nepasižymėdavo tobulumu, vadinasi, mokytis vargu ar buvo iš ko. Tiesa, buvo šiek tiek rusų—lietuvių kalbų žodynų, S. Nėris jau Alvito liaudies mokykloje pradėjo mokytis rusų kalbos ir nuolat tobulino šitas žinias, skaitydama klasikus. Galimas daiktas, kad ji konsultavosi su artima bičiule O. Juodelienė[8]. Lankydavosi S. Čiurlionienės „šeštadieniuose", kur rinkdavosi vertėjai ir kalbininkai (J. Talmantas, A. Salys, F. Neveravičius), rašytojai (V. Mykolaitis-Putinas, K. Korsakas ir kt.). Vakaronių dalyviai skaitydavo ir analizuodavo rankraštinius ar jau paskelbtus vertimus, diskutuodavo apie vertimo meną, stilistiką, svetimųjų kalbų ir gimtosios kalbos gramatikos ypatybes. Atrodo, jog į „šeštadienius" S. Nėris pradėjo ateidinėti 1932 m. gale, nes išėjusiame „Gimtosios kalbos" pirmajame numeryje (1933 m. pradžioje) greta kitų S. Čiurlionienės vakarų lankytojų minima S. Bačinskaitė. Toje draugijoje poetė laikėsi kukliai, daugiau klausydavosi, negu kalbėdavo, tačiau sutiko perskaityti savo išverstą V. Korolenkos „Makaro sapną".

Kokie yra S. Nėries vertimai? Skeptiškai žiūrėdama į vertimo galimybes, S. Nėris kėlė itin didelius reikalavimus sau, kaip vertėjai. Ji domėjosi vertimo paslaptimis. Artimiausiems draugams „kalbėdavo apie vertimų meną, techniką"[9]. Ir tai suvaidino teigiamą vaidmenį.

O. Šimaitės nuomone, A. Kuprino „Sulamitos" vertimas esąs „tikras šedevras", nes „nelengva versti V. Korolenką, bet dar sunkiau A. Kuprino „Sulamitą", kurioje reikia pajusti poetinį biblijos stilių"[10]. Anuometinė periodika, supeikusi knygelę dėl erotinės meilės šlovinimo, patį vertimą taip pat gyrė[11].

„Sulamitos" vertime siekiama kiek įmanoma tiksliau perteikti originalo prasmę ir menines ypatybes. S. Nėriai

[5] Žr. L. U. Humanitarinių mokslų fakulteto 1929 metų pavasario semestro paskaitos. K., 1929, p. 8.

[6] Lietuvos žinios, 1934, sausio 4. Čia yra netikslumas: pagrindas Nobelio premijai buvo ne šis apsakymas, o autobiografinis romanas „Arsenjevo gyvenimas".

[7] Literatūra ir kalba. V., 1959, t. 4, p. 184.

[8] O. Juodelienė — vėliau VVU rusų literatūros dėstytoja, lietuvių klasikų knygų vertėja į rusų kalbą. Dabar pensininkė. Gyvena Vilniuje.

[9] Literatūra ir kalba, t. 4, p. 184.

[10] Ten pat, p. 185.

[11] Žr. Vairas, 1934, Nr. 4, p. 541; Židinys, 1934, Nr. 7, p. 102.

pavyko svarbiausias dalykas — nuotaikos atkūrimas, kas, S. Čiurlionienės žodžiais, esąs „didžiausias vertėjo kūrybinių gabumų įrodymas" [12]. Ši mintis ir dabar nė kiek nepaseno. Paskutiniųjų metų teoriniuose darbuose apie vertimo meną akcentuojama bendrosios nuotaikos, estetinio įspūdžio atkūrimo būtinybė, kuri yra „pirmoji vertimo sąlyga <...>, taip dažnai pažeidinėjama „tikslumo" ir „tikrumo" vardan" [13].

„Sulamitos" nuotaikos būdingieji bruožai — iškilmingumas, pereinantis į monumentalumą, lyrizmas. Autorius išryškino „didingą, kupiną energijos senųjų legendų skambėjimą" [14]. Čia neišvengiamai prireikė stambių kontūrų piešinio, archainės leksikos ir žodinės ornamentikos. Visa tai iš vertėjo reikalauja jautrios klausos, nemažo Rytų kultūros, ypač poezijos, pažinimo. Kaip teigia V. Kubilius, S. Nėris susipažino su Rytų poezija O. Šimaitės dėka [15].

Ritminga, darniai banguojanti žodžių tėkmė — esminė A. Kuprino apysakos ypatybė. Ritmas paryškina dėsningai besikartojančius poetinės sintaksės, fonetikos ypatumus, ritmas sustiprina kiekvieno vaizdinio elemento estetinę reikšmę, funkcionalumą bei įtaigą. Pacituosime pavyzdį:

Много веков прошло с той поры. Были царства и цари, и от них не осталось следа, как от ветра, пробежавшего над пустыней. Были длинные беспощадные войны, после которых имена полководцев сияли в веках, точно кровавые звезды, но время стерло даже самую память о них [16].

Ištraukėlėje periodiškai nuskamba inversiškai sudaryti sakiniai, iš kurių antrasis ir trečiasis jungiami pasikartojančiu anaforišku veiksmažodžiu *были*. Juose pastebimai išskirtas jungtukas *и*, būdingas bibliniam stiliui,

[12] *Čiurlionienė S.* Apie vertimus.— Gimtoji kalba, 1933, Nr. 8, p. 115.
[13] *Мкртчян Л.* Поэзия в переводе.— Кн.: Мастерство перевода. М., 1970, с. 8.
[14] *Волков А.* Творчество А. И. Куприна. М., 1962, с. 291.
[15] *Kubilius V.* Salomėjos Nėries lyrika. V., 1968, p. 262.
[16] *Куприн А. И.* Собрание сочинений в 9-и томах. М., 1972, т. 5, с. 36—37.

kuris čia tarytum palydi praeitin įvairias laiko ir erdvės atkarpas ir teikia savito iškilmingumo. Kartojasi panašaus tipo poetiniai palyginimai. Ritmo įspūdį galutinai įtvirtina specifinė (dažniausiai pastovi) kirčio vieta bei vyriškųjų ir moteriškųjų galūnių dėsningas kaitaliojimasis. Pirmojo sakinio žodžiuose (su nedidele išimtimi) kirčiuojami tik paskutinieji skiemenys (vyriškoji galūnė); antrajame — kaitaliojasi vyriškos ir moteriškos galūnės, vyraujant moteriškajai, kirtis dažniausiai krinta ant balsio *a (царства, осталось, следа, пробежавшего)*. Paskutinysis sakinys — analogiškas pirmiesiems, melodiją „veda" balsiai *a, o, u, e*. Visur laikomasi asonansinio skambėjimo. Turime vos ne eilėraščio ritmą. Šitaip supratus teksto struktūros ypatumus, t. y. suradus „raktą", kupriniškas ritmas gali sėkmingai persikūnyti į kitą kalbą. Pažvelgsime į S. Nėries vertimą:

Daug amžių praėjo nuo to laiko. Buvo karalystės ir karaliai, ir jų nebeliko žymės, kaip vėjo, pralėkusio per dykumą. Buvo ilgi negailestingi karai, po kurių karvedžių vardai spindėjo per amžius, tarsi kruvinos žvaigždės, bet laikas nutrynė net jų atminimą.[17]

Atkarpėlė verčiama pavydėtinai tiksliai. Kas liko iš originalo formos? Pirmiausia — ta pati trijų sakinių struktūra, tas pats inversiškumas, tas pats kitų sintaksinių ypatybių atkartojimas. Išliko būtinoji anafora *buvo* bei jungtukas *ir*, atliekantis tą pačią funkciją. Tiesa, kiek kitokia kirčio vieta žodžiuose ar tų vietų kaitaliojimasis, bet tai priklausė nuo gimtosios kalbos ypatybių, o ne nuo vertėjo. Pirmajame vertimo sakinyje nėra kupriniškojo paskutiniojo skiemens (vyriškojo) pabrėžimo, o, atvirkščiai, įsivyrauja moteriškoji galūnė *(amžių, praėjo, laiko)*. Atrodo, dėl to vertimas nenukentėjo — sakinys tapo dar dainingesnis. Sekančiuose jaučiamas visumos įspūdis, charakteringoji Kuprino „muzika". Taip pat, kaip ir rusiškame tekste, skamba balsiai, ypač dažnai *a, ė*. Pabaigoje žaismingai „pasigirsta" priebalsiai *k, r*, raiškiai susijungiantys į grupes žodžiuose *karai, karvedžių*

[17] *Kuprinas A.* Sulamita. K., 1934, p. 66.

v a r d a i, t a r s i k r u v i n o s... Poslinkis į aliteraciją yra ir Kuprino tekste *(кровавые, время, стерло)*, bet lietuviškame ar tik nebus jis ryškesnis. Taigi skoningai, bet ne itin pabrėžtinai sustiprinamos kai kurios garsinės originalo pusės.

Iki šiol turėjome autoriaus tono pavyzdį. Bet panašiam ritmui Kuprinas pajungia ir herojų kalbą. Pavyzdžiui:

О нет, ц а р ь м о й, в о з л ю б л е н н ы й м о й, я не жалею. Е с л и б ы ты сейчас же встал и ушел от меня и е с л и б ы я осуждена была никогда потом не видеть тебя, я до конца моей жизни буду произносить с благодарностью твое имя, Соломон [18].

Ji aiškiai patetiška, leksiniai-sintaksiniai pasikartojimai dar akivaizdesni. Kartais atsiranda galūnių sąskambis eilutės viduryje (vidinis rimas), pvz., *мой—мой, осуждена—была—конца, я—тебя).* Beveik išimtinai kirčiuojamas žodžio galas, o tai sudinamina ritmą.

S. Nėries vertime beveik viskas identiška, išskyrus nebent kirčio vietą (dažniausiai ant priešpaskutinio skiemens):

O ne, k a r a l i a u m a n o, m y l i m a s i s m a n o, aš nesigailiu. J e i g u tuoj pat atsistotum ir nueitum nuo m a n ę s, ir jeigu man būtų lemta daugiau t a v ę s nebematyti, iki savo gyvenimo galo dėkingai tarsiu tavo vardą, Saliamonai [19].

Kadangi A. Kuprino „Sulamita" — meistriška „Giesmių giesmės" stilizacija,— joje itin pabrėžtas ryšys su senąja Rytų poezija (vaizdų struktūroje, palyginimų vėrinyje, leksikoje ir kt.). Atskiri intarpai A. Kuprino tekste virsta vos ne eiliuotais, tik prozinėmis eilutėmis išdėstytais posmais, pavyzdžiui:

Положи меня, как печать, на сердце твоем, как перстень, на руке твоей, потому что крепка, как смерть, любовь и жестока, как ад, ревность: стрелы ее — стрелы огненные [20].

[18] *Куприн А. И.* Собрание сочинений в 9-и томах, т. 5, с. 31.
[19] *Kuprinas A.* Sulamita, p. 55.
[20] *Куприн А. И.* Собрание сочинений в 9-и томах, т. 5, с. 56.

Prispausk mane, kaip antspaudą prie savo širdies, kaip žiedą ant savo rankos, nes stipri kaip mirtis meilė ir nuožmi kaip pragaras pavyduolystė: vilyčios jos — ugnies vilyčios.[21]

Tiesa, pasitaiko, kad S. Nėris nuklysta į rusiškojo teksto pažodišką vertimą, nusikalsdama lietuviškos stilistikos normoms. Dar dažniau — toje pačioje pastraipoje susipina pažodizmai ir geros atkarpos:

Л ю б о в ь ж е б е д н о й д е в у ш к и и з в и н о г р а д н и к а и в е л и к о г о царя никогда не пройдет и не забудется, потому что крепка, как смерть, любовь, потому что каждая женщина, которая любит,— царица, потому что любовь прекрасна [22].

M e i l ė g i v a r g š ė s m e r g i n o s i š v y n u o g y n o i r d i d ž i o j o k a r a l i a u s niekad nepraeis ir nebus užmiršta, nes kaip mirtis galinga yra meilė, nes kiekviena moteris, kuri myli,— karalienė, nes meilė gražiai! [23]

Lietuviško sakinio pradžia itin tiksliai pakartoja originalą, tačiau estetinis įspūdis ne tas pats. Jeigu vertimas turi atitikti originalą temiškai, psichologiškai, stilistiškai ir ritmine-intonacine prasme, tai šiuo atveju neišsaugomi, tiksliau, mažai išsaugomi paskutinieji du. Matyti, jog sutrinka vieningas ritmo pulsavimas. Priežastys galbūt glūdi rusų ir lietuvių kalbų ypatybėse: šiuo atveju, palyginus tekstus, matyti, kad originalo kirčiai išdėstyti kitaip, o tai galėjo sąlygoti vertimo skirtumą. Čia ne subjektyvios, bet objektyvios vertimo neadekvatumo (tegul nežymaus) priežastys.

Kitas svarbus „Sulamitos" bruožas — turtingi aplinkos aprašymai. Jie sukuria ne vien koloritingą veiksmo foną, bet savotiškai paryškina kūrinio archaiškumą bei dramatinę įtampą. Apysakoje ne sykį piešiami poetiški, spalvingi senovės Rytai, jų papročiai bei religinės apeigos (pvz., Saliamono pasakojimas apie brangiuosius akmenis ar deivės Izidės šventyklos aprašymas). Tai reika-

[21] *Kuprinas A.* Sulamita, p. 107.
[22] *Куприн А. И.* Собрание сочинений в 9-и томах, т. 5, с. 37.
[23] *Kuprinas A.* Sulamita, p. 66.

lauja atitinkamo vertėjo pasiruošimo. Ir čia vertimas be priekaištų. Gerai išverstos etnografinės-geografinės (įvairių šalių pavadinimai, religinio kulto žodinė atributika) bei buitinės realijos, tampančios Kuprino apysakoje istorinio ir lokalinio kolorito elementais. Vadinasi, bemaž visi kūrinio komponentai laisvai, natūraliai ir kūrybiškai atgijo po S. Nėries plunksna.

V. Korolenkos apsakymai gerokai skiriasi nuo „Sulamitos". Pastaroji — literatūros pagimdytas ir išmaitintas kūdikis. Korolenkos vaizdavimo objektas — valstiečių gyvenimas carinėje Rusijoje. „Baisiojoje naktyje" sprendžiami socialinio etinio teisingumo klausimai, „Makaro sapno" pagrindinė mintis — liaudies žmogaus socialinis pabudimas. Vargšas, užguitas Makaras susapnavo po mirties patekęs į jakutų dievo Tojono teismą. Kai pradėjo skaičiuoti jo kaltes, Makarui išseko kantrybė, jis pirmąkart prabilo protestuodamas. Jei „Sulamitoje" vyrauja iškilmingas lėtokas pasakojimas, išsidriekiantis banguojančiais, puošniais sakiniais, tai Korolenka mėgsta trumpą, lanksčią, dinamišką frazę, idėjinis svoris kaupiamas dialoguose, kurie gerai perteikia valstiečių psichologijos bei mąstysenos savumus. Pabrėžtinai ritmingi tik gamtos aprašymai (tarsi meninė priešprieša sunkiai kasdienybei), o šiaip jau kūrinių ritmas gerokai paslėptas. Nėra kupriniškos ritminės-intonacinės monotonijos, knyginių vaizdų, tekstas gyvesnis, sakytume, žvalesnis.

Iš abiejų apsakymų idėjiškai bei meniškai vertingesnis „Makaro sapnas". „Baisioji naktis", imituojanti ukrainiečių tautosaką, pasižyminti netikėtomis situacijomis bei liaudiško anekdoto šmaikštumu, vis dėlto neatskleidžia naujų, šviežesnių V. Korolenkos talento bruožų. Tai tik N. Gogolio manieros tęsimas. Rašytojo kūrybos tyrinėtojai beveik nemini to apsakymo. Tačiau „Baisioji naktis" — gan liaudiška istorija, gyvai paliečianti įvairių tautų tarpusavio santykius kasdieniniame gyvenime, gražiai dera demokratinės lietuvių literatūros kontekste.

Didžiausias S. Nėries nuopelnas, nekalbant jau apie gerą abiejų apsakymų prasmės perteikimą, kūrybiškai atkurtas liaudiškasis stilius. Vertėja parinko subtilius atitikmenis rusiškiems frazeologizmams, bet nenuėjo lengviausiu (ir pavojingiausiu) kopijavimo keliu, kaip anuomet darydavo ne vienas vertėjas. S. Nėries surastieji lietuviški posakiai maksimaliai perduoda ir originalo prasmę, ir nuotaiką, jie lakoniški, aiškūs, gerai suprantami lietuvių skaitytojui:

Этот сон видел бедный Макар, который загнал своих телят в далекие, угрюмые страны,— тот самый Макар, на которого, как известно, в а л я т с я в с е ш и ш к и[24].

Išretintoji frazė, išversta pažodžiui, nekeltų jokio meninio efekto, pagaliau ji būtų netgi keistoka. S. Nėris verčia taip:

Šį sapną sapnavo vargšas Makaras, kuris nuginė savo veršius į tolimus, niaurius kraštus — tas pats Makaras, kurį, kaip žinoma, v i s o s b ė d o s ė d a[25].

Įtaigiai išversti gausūs originale priežodžiai, patarlės, įvairūs šmaikštūs posakiai, kurių nacionalinę formą kaip tik sunkiau „užvaldyti", pavyzdžiui:

Лучше синица в руке, чем журавль в небе.— Geriau žvirblis rankoje negu elnias girioje.

Apsakyme „Makaro sapnas" nuolat šmėsčioja taigos, šiaurės pašvaistės, sniego lygumų poetiniai vaizdai bei fantastinės detalės (pomirtinė kelionė pas didįjį Tojoną, jo pirkia, teismas), jakutų buities realijos. Tos vietos teikia kūriniui žavesio ar net egzotinio prašmatnumo. Neįprastai, nekasdieniškai aplinkai perteikti S. Nėris pasirinko truputį archaizuotus, „šventiškesnius" žodžius: *pašvaistės stulpai, šarma, apdaras, paménai, žaidas, kvapsnis, pašalaičiai* ir kt. Tačiau minėtų apsakymų vertimuose gausesni negu „Sulamitoje" pažodizmai. Pavyzdžiui, rusiškasis *дело было плохо* verčiamas *reikalas buvo prastas* arba posakis *глухая слободка Чалган*, supratus žodį *глухая* vien tiesiogine (pirmine) prasme „kurčias", išversta neteisingai.

Apsakyme „Baisioji naktis" įprastas rusams posakis *белый свет* lietuviškai verstinas kaip *margasis pasaulis;* S. Nėries vertime — *baltasis pasaulis;* arba *голос имел с трещиной и забирал в нос* išversta — *balsą turėjo į s k i-*

[24] *Короленко В. Г.* Собрание сочинений. М., 1953, т. 1, с. 5.
[25] *Korolenka* V. Baisioji naktis. Makaro sapnas. K., 1936, p. 107.

lusį ir griebdavo per nosį. Skaitytojui, matyt, sunku susigaudyti, apie ką iš tikrųjų kalbama.

„Makaro sapno" vertimą ypač sunkina jakutiški žodžiai, teikiantys kūriniui aiškų nacionalinį koloritą. Tų žodžių S. Nėris neverčia, nelietuvina, prideda tik lietuviškas galūnes ir čia pat juos trumpai paaiškina. Tai, be abejonės, ginčytinas būdas (ar tai visada reikalinga, ar neapsunkina skaitytojo). Vis dėlto, palyginus su „Baisiosios nakties" vertimu, kur ukrainietiški žodžiai ar posakiai (pvz., *poricas* arba užkeikimo formulė *цур тобі, пек тоб)* visiškai neaiškinami, „Makaro sapnas" yra geriau pavykęs. „Baisiojoje naktyje" buities piešinys beveik neturi ryškių nacionalinio kolorito požymių — jie sukaupiami žmonių varduose, atskirų detalių pavadinimuose, gramatinėse bei sintaksinėse ypatybėse. Dažnas čia kreipinys *человече* (plg rus. *человек;* S. Nėris verčia *žmogau*) arba *мама, ясочко,* arba tokie žodžiai — *парубок, свитка, наймит* ir kt. Matyt, ne viskas tiksliai išverstina į lietuvių kalbą. Kas įmanoma, sakykim, rusiškajame V. Korolenkos tekste, kur ukrainietiškos formos neprarado savo lokališkumo ir liko suprantamos rusų skaitytojui, kalbančiam gimininga ukrainiečiams kalba, tas vargu ar įmanoma lietuviškame vertime. Kas kita — nereikalingas vardų ar kitų pavadinimų lietuvinimas, nors šia prasme S. Nėries vertimai atspindi būdingas vertimo tendencijas buržuazinėje Lietuvoje. Ydingas paprotys viską lietuvinti dar buvo labai gajus (ypač nuo to kentėjo I. Turgenevo ir A. Čechovo vertimai!). Antra vertus, būtent S. Nėris pastebimai vadavosi iš to papročio (geras pavyzdys — „Makaro sapno" vertimas).

Atrodytų, kad S. Nėriai, poetei, turėjo geriau sektis gamtos paveikslų ar lyrinių intarpų perteikimas. Dažnai taip ir yra. Pavyzdžiui, kaip gražiai lietuviškai skamba pusiau rimuota ištrauka iš „Baisiosios nakties":

Никто не мерил, никто и не считал, а старые люди так говорят: идет или ходит, на одно выходит, что клюкой, что палкой — все спине несладко...[26] Не знаю, как кто, а я думаю, что это правда...[26]

[26] *Короленко В. Г.* Собрание сочинений, т. 1, с. 111.

Niekas neseikėjo, niekas ir neskaitė, o senieji žmonės taip kalba: vaikšto ar eina, vis tas pats išeina; tiek su mietu, tiek su pagaliu — vis tiek nugarai ne saldu... Nežinau, kaip kas, o aš manau, kad tai teisybė...[27]

Tačiau S. Nėris subtiliai persikūnija ir proziniuose, ir poetiniuose komponentuose; lyrinio peizažo ar buitinio aprašymo bei dialogo vertimas vienas nuo kito kokybiškai beveik nesiskiria. Toks ir turėtų būti geras vertimas, kai originalo nuotaika nepajungiama vien savam skoniui, kai gerbiami autoriaus tikslai, jo stilius, jo intonacijos. S. Nėris atsargiai, jautriai prisilytėdavo prie kiekvienos originalo dalelės. Tai jos metodas, neįsivaizduojamas be kruopštaus darbo. Iš poetės galima mokytis ir mūsų vertėjams — pirmiausia — atidaus originalo perskaitymo.

Vertimo klausimais S. Nėris domėjosi ir paskiau. Antrąkart atsikėlusi į Kauną, vėl lankė S. Čiurlionienės „šeštadienius". Kai 1938 m. sudarinėjo komisiją „pirmoj eilėj" verstinų į lietuvių kalbą svetimų autorių sąrašui paruošti, pakvietė ir S. Nėrį [28].

Didžiojo Tėvynės karo metais S. Nėris vėl užsiiminėjo vertimais. Jos sąsiuvinyje yra M. Gorkio revoliucinių romantinių kūrinių „Daina apie sakalą" ir „Daina apie Audros paukštį" vertimai [29], atlikti gyvenant Ufoje. Jie — greičiausiai pirmas, o gal ir paskutinis darbo variantas — jos pačios tėra mažai tetaisyti. „Daina apie sakalą" pirmąkart pasirodė „Literatūroje ir mene" 1943 m. kovo mėn. (skirta M. Gorkio 75-osioms gimimo metinėms), pakartotinai — „Valstiečių laikraštyje" 1945 m. pavasarį, belikus nepilnam mėnesiui iki poetės mirties.

Tikriausiai per karą, o gal tuoj pat grįžusi Lietuvon, S. Nėris paruošė spaudai savo išverstus I. Turgenevo apsakymus „Choris ir Kalinyčius" bei „Jermolajus ir malūnininkė" (iš „Medžiotojo užrašų"). Be to, išvertė iš rusų kalbos ir sudarė 120 puslapių rinkinį „Tarybų Sąjungos

[27] *Korolenka* V. Baisioji naktis. Makaro sapnas, p. 57.
[28] Dienovidis, 1939, Nr. 1, p. 25.
[29] VRB RS SN F4 — 1006.

tautų pasakos", kurios išėjo 1945 metais, po jos mirties. Taigi gana didelė jos vertimų dalis — prozos kūriniai [30].

Nors S. Nėries verstieji prozos veikalai priklauso skirtingiems autoriams, skirtingoms istorinio laiko atkarpoms, bet turi bruožų, artimų originaliajai poetės kūrybai. Tai temos: meilė („Sulamita"), gamta ir žmogus (Korolenkos ir Turgenevo apsakymai), heroizmo, pasiaukojimo adoracija („Sulamita" ir M. Gorkio „Dainos..."), tautosakos pasaulis („Tarybų Sąjungos tautų pasakose", iš dalies ir Korolenkos apsakymuose). Juose pulsuoja lyrinė srovė, itin stipri „Sulamitoje" ir M. Gorkio „Dainose...". Be to, visi suminėti S. Nėries versti kūriniai pagal kai kuriuos tikrovės reiškinių atrankos, vertinimo bei poetikos ypatumus skirtini vadinamajai romantinei tėkmei XIX a. pab.— XX a. pr. rusų realizme. Poetė vertė tuos rašytojus, kuriuose tarytum matė savo kūrybinio metodo giminaičius — galima kalbėti apie „autoriaus ir atkūrėjo pasaulėjautų sintezę" [31].

Vertimo teoretikai ima atsisakyti terminų „realistinis", „adekvatus" vertimas. Jų vieton įvedama sąvoka „pilnavertis", kurią taiko ne tiek lingvistiniam, kiek estetiniam originalo ir vertimo tapatumui žymėti. Ar galima šį, taip pat sąlygišką ir ne visai tikslų terminą naudoti S. Nėries vertimų, nutolusių nuo mūsų per trisdešimt keturiasdešimt metų, aptarimui? Atrodo, jog galima, nes ir turinys, ir meninė vertimų forma atitinka originalą, yra tapatūs rusų prozos kūriniams, žinoma, turint omenyje ir gimtosios kalbos diktatą, ir kitas sąlygas, kurios tapatumą leido įgyvendinti ne visu šimtu procentų.

S. Nėries — vertėjos meno pripažinimą liudija tas dalykas, kad jos vertimai vis skelbiami iš naujo iki pat paskutiniųjų dienų. 1948 m., leidžiant Kupriną, buvo įdėta „Sulamita", tais pačiais metais V. Korolenkos apsakymų ir apysakų rinkinyje perspausdintas „Makaro sapnas". Pastarasis apsakymas vėl sutinkamas greta kitų

[30] Apie S. Nėrį — rusų poezijos vertėją žr. *Kuzmickas V.* S. Nėris A. Achmatovos lyrikos vertėja.— Kn.: Lietuvių poetikos tyrinėjimai. V., 1974 (Literatūra ir kalba, t. 13).

[31] *Новикова М.* Всесоюзный контекст.— Вопросы литературы, 1978, № 10, с. 45.

V. Korolenkos vertimų, sudėtų knygon „Giria gaudžia" (V., 1974). Pažymėtina, kad redaktoriai S. Nėries vertimus mažai tetaisė: „Sulamitoje" koreguotos vietos, atsižvelgiant į pasikeitusias vardų ar kitų pavadinimų rašybos taisykles ar naujesnes sintaksės normas. Stilius tobulintas nežymiai. „Makaro sapne" ištaisyti pirmojo vertimo netikslumai bei pažodizmai, visa kita — salomėjiška.

S. Nėries vertimai atskleidė lietuvių visuomenei naujus poetės talentus, praplėtė jos kūrybinės individualybės vaizdą. Ir vertimuose ji nenugrimzdo į amatininkavimą — išliko savimi — kūrėja. Beje, S. Nėries rankraščiai liudija, jog karo metais savo eilėraščius ji pati mėgino versti į rusų kalbą.

1974—1979